

نقد و بررسی کتاب

سیاست‌های بین‌المللی آسیای مرکزی

John Anderson, *The International Politics of Central Asia*, First Published 1997,

Manchester University Press, 225 pp.

این کتاب اثر نویسنده‌ای است که علایق و مطالعه وی در مورد این حوزه به اوایل سالهای ۱۹۸۰ برمی‌گردد. اغلب کتابهای در دسترس در آن موقع بیشتر متمرکز بر روسیه بود و در حالی که مقالات مفید مربوط به روسیه بسیار نوشته می‌شد، تحقیق مستقل و منظم درباره سیاست در آسیای مرکزی کمتر انجام می‌شد.

می‌توان گفت که آسیای مرکزی شامل پنج کشور ازبکستان، قرقیزستان، قزاقستان، تاجیکستان و ترکمنستان اکنون به جایگاه خاص خود در صحنه سیاست و اقتصاد بین‌الملل دست یافته است. با وجود عمر کوتاه استقلال این کشورها، سیر سریع وقایع سیاسی ما را قادر می‌سازد تا برخی از مشخصات روند ورود این کشورها به جامعه بین‌المللی را بدانیم.

کتاب سیاست‌های بین‌المللی آسیای مرکزی مشتمل بر هشت بخش می‌باشد و نویسنده به ترتیب زمانی شرایط سیاسی - اجتماعی آسیای مرکزی را از نیمه دوم قرن نوزدهم مورد بررسی قرار می‌دهد. در فصل اول بازی بزرگ (مربوط به قرن نوزدهم) و پیروزی روسیه تجزیه و تحلیل شده و نویسنده یادآور می‌گردد که آسیای مرکزی به‌عنوان یک مستعمره تلقی می‌شد. در این فصل مبارزه انقلابیون روس از سال ۱۸۶۴ تا اوایل انقلاب اکتبر و مرگ لنین (۱۹۲۴) مطالعه می‌گردد و به حرکت درآمدن مردم، جوشش انقلابی و هیجانانگیز خودجوش توضیح داده می‌شود؛ از طرف دیگر مقاومت ملی دیگر خلق‌ها و انقلاب اکتبر و نیز ایجاد دولتهای ناقص از جمله در آسیای مرکزی مطرح می‌گردد.

در فصل دوم، تحت عنوان تجربه شوروی، در مورد آسیای مرکزی، پایه‌ریزی نهادهای کنترل

سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مورد بحث قرار گرفته است و نیز اهمیت بین‌المللی تجربیات در حیطه آسیای مرکزی با ذکر حضور مسلمانان در منطقه بررسی می‌شود.

سالهای پرسترویکا^۱ عنوان فصل سوم کتاب سیاست‌های بین‌المللی آسیای مرکزی است که طی آن تغییراتی که گورباچف در قوانین و مقررات و اعمال اقتدارها می‌دهد، تفسیر می‌گردد و به گسترش اعتراضهای مردمان منطقه آسیای مرکزی اشاره می‌شود. همچنین حوادث اواخر دهه ۸۰ و سال‌های پُرده‌ده با ذکر زمینه‌های اجتماعی بیان می‌شود. به نوشته کتاب سیاست‌های بین‌المللی در آسیای مرکزی، در نیمه دوم دهه هشتاد پس از آمادگی اضمحلال نهادها، مسیر استقلال کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز به تدریج هموار می‌گردد.

در ابتدای فصل چهارم می‌خوانیم: «پنج کشور آسیای مرکزی که ابتدا جهت کسب استقلال بی‌میل بودند، در شرایطی قرار گرفتند که رهبران آنها در جستجوی استقلال در اواخر ماههای آخر سال ۱۹۹۱ از یکدیگر پیشی می‌گرفتند (فصل چهارم، صفحه ۷۹ تحت عنوان نوسازی نظم سیاسی). همچنین، در این فصل به اهمیت رهبران آسیای مرکزی پرداخته شده و رشد قدرت اجرایی آنها تشریح می‌گردد.

فراهم آوردن پایه اقتصادی برای استقلال، عنوان کلی فصل پنجم کتاب است که ضمن بررسی مسائل اقتصادی میراث شوروی سابق، اصلاحات اقتصادی در نظریه و عمل مطالعه می‌گردد. در این زمینه در صفحه ۱۱۰ کتاب می‌خوانیم:

«تجربه تحول سیاسی کشورهای آسیای مرکزی از زمان استقلال اهمیت بسیار رهبران سیاسی را آشکار می‌کند و در این زمینه این امر واضح‌تر از زمینه اصلاحات اقتصادی به چشم می‌خورد». اثر تغییرات اقتصادی بر زندگی معیشتی افراد در کشورهای آسیای مرکزی نیز مورد مذاقه قرار می‌گیرد.

فصل ششم کتاب تحقیقی در باب هویت: عامل اسلامی و ملت‌سازی نام دارد که با ترسیم نقشه اقلیت‌ها، میزان پراکندگی و تراکم ملیت‌ها را نشان داده و به‌طور مشخص مناطق خارج از جمهوری ازبکستان که دارای جمعیت ازبک می‌باشند، تعیین گردیده است. در این فصل، نقش اسلام در این تفوق و پراکندگی قومی در کشورهای آسیای مرکزی تشریح می‌شود.

فصل هفتم با عنوان کلی اسلام، قومیت و تضاد منطقه‌گرایی: مورد تاجیکستان آغاز می‌شود و طی آن تاریخچه جنگهای داخلی تاجیکستان و نقش گروههای مختلف و قبیله‌گرا به‌طور مفصل مورد بررسی تاریخی قرار گرفته و تمامی حوادث این جنگ‌های خونین ذکر می‌شود.

در آخرین فصل کتاب (فصل هشتم) به‌طور کلی مبحث سیاست‌های بین‌المللی آسیای مرکزی برای خواننده طرح گردیده و در یک دیدگاه کلی، همکاری بین کشورهای منطقه در سالهای پس‌از استقلال بررسی می‌شود.

کتاب سیاست‌های بین‌المللی آسیای مرکزی با دو ضمیمه شامل منابع و مآخذ و نمایه در پایان می‌باشد.

به‌طور مختصر می‌توان گفت که برداشت نویسنده از تحقیق مفصل خود چنین است: روسیه همچون گذشته حداقل از جهات سیاسی و تصمیم‌گیری، در زمینه سیاست‌های بین‌المللی از طرف رهبران کشورهای آسیای مرکزی دارای اهمیت بسیار بوده و پیوندهای بسیاری نیز همچنان باقی است. دیگر این‌که کشورهای آسیای مرکزی در برقراری روابط بین‌المللی قبل از همه منافع ملی خود و یافتن راههایی را که به همکاری آنها با همه کشورهای جهان و سازمان‌های بین‌المللی مساعدت کند در نظر دارند.

قاسم ملکی

مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

